

KOCA RAGIP PAŞA’NIN ŞİİRLERİNDE KÜLTÜREL BELLEK YANSIMALARI

Süleyman SOLMAZ¹

ÖZET

Edebî ürünlerin saklanması, gelecek nesillere aktarılmasında yazılı eserlerin rolü oldukça fazladır. Bunun yanı sıra sözlü geleneğin de önemli bir katkısının olduğu unutulmamalıdır. Dinsel birikimler ve etik kabuller bir şekilde kültürel birikime zemin hazırlarlar.

Kültürel belleği oluşturan birikimin dışa yansımış göstergeleri bize geçmişî hatırlatır. Bu yönüyle de toplumdaki dinamizmi ayakta tutmaktadır.

Estetik zevkin bir göstergesi olan şiir, zaman zaman toplumun yaşantısına ayna tutar. Edebiyatımızda bir okul olarak görülen “hikemî tarz” ın Nâbî’den sonraki en büyük temsilcisi kabul edilen Koca Râgıp Paşa, toplumun değer yargılarını şiirlerinde usta bir şekilde yansıtır.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Kültürel Bellek, Koca Ragıp Paşa, Divan şiiri, Hikemî Tarz

REFLECTIONS OF CULTURAL MEMORY IN POETRY OF KOCA RAGIP PASHA

ABSTRACT

To store and translate literary products for future generations, the role of written Works is quite high. In addition to this, oral tradition should be noted as it is an important contribution. The accumulation of religious acknowledgement and ethical assumptions are preparing ground for cultural heritage.

Indicators of reflecting out of accumulation that form cultural memory reminds us history. In this aspect in society holds its standing and dynamism.

An indication of aesthetic pleasure, poetry holds a mirror to the life of society from time to time. Koca Ragıp Paşa who is seen as the most important representative of hikemî style, a school in our literature, after Nâbî, reflects social values in his poems masterly.

Key Words: Poetry, cultural memory, Koca Ragıp Paşa, Divan poetry, Hikemî Style

¹ Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ssolmaz@pau.edu.tr

Giriş

İnsanın, nesnelere ardındaki gerçeklik, sonsuzluk ve birliğe ulaşma yönündeki ruhsal tecrübesine ve tecrübeyi ifade eden doktrine mistisizm (Kutluer , 2005, s. 188-190), bu öğeleri taşıyan verilere ve bu görüşü savunan kişilere de mistik denmektedir.

İnsanoğlu, tabiatı gereği, geçmişle ilişki kurar. Bunu yaparken bir taraftan tarihsel bilgi ve belgelerden, diğer yandan zihinde oluşmuş bazı kodlamalardan faydalanır. Bu iki yönlü bilgi kaynağı sayesinde insan evrenin içindeki yerini belirler ve hafızasını daima taze tutar. Bu sayede daha sonraki zamanlarda yapılan hatırlamalarla varlığını sürdürür. İnsan, kendi kültürel ve edebî kökleriyle nesnel olarak ancak belli eserler vasıtasıyla temas kurarken öbür taraftan toplum vicdanında oluşmuş ve kültürel bellek adı verilen birikimin dışı yansıyan göstergeleriyle geçmişini hatırlar.

Türk kültürünün unsurlarından biri inanç sistemidir. Din olarak bildiğimiz inanç sistemi, diğer kültür unsurlarını tepeden tırnağa etkilemektedir. İnsanın doğumundan ölümüne kadar bütün hayat safhasını büyük oranda dinî unsurlar şekillendirmektedir. Milletlerin hayatında yer alan birçok savaşın din uğruna olduğu kabul edilirse; bu sözlerimiz daha iyi anlaşılacaktır. Kısaca söylemek gerekirse milletlerin tarihi, sanat anlayışı, dünya görüşü, gelenek ve görenekleri, dili mensup oldukları din / dinler vasıtasıyla şekillenmektedir. Eski Türkçede var olup da bugün kullanılmayan uçmak, tamu, yalvaç, yükünmek gibi dinî terimler bunu izah edebilir.

Dinin yanı sıra yazılı olmayan hukuk diyebileceğimiz, çoğu din temelli ahlâk kuralları da, kültürel belleğin yansıması biçiminde şiirde karşımıza çıkmaktadır. Bireyden topluma doğru bir akış içerisinde sıralanan bu kurallar; birey vasıtasıyla huzurlu bir toplumun oluşmasında önemli görevler üstlenmektedirler.

Kültürel bellek, insan belleğinin dış boyutudur. Bu belleğin neleri içerdiğini, bu içeriklerin organize edilmesini ve ne kadar süreyle muhafaza edileceğini toplumsal ve kültürel çerçevenin koşulları belirler. Bu bellek kültüreldir çünkü sadece kurumsal olarak yaratılabilir (Assmann, 2015, s. 27-31). Milletlere, tarihteki konumları ve dünya algıları hakkında ipuçları veren kültürel bellek, değişikliklere ayak uydurarak her dönem yeniden kurulur. Hiçbir bellek geçmiş, olduğu gibi koruyamaz, ancak grubun her dönemde kendi bağlamına özgü olarak yeniden kurabildiği biçimi vardır (Assmann, 2015, s. 49).

Kültürel bellek, geçmişin belli noktalarına yönelir. Daha çok anının bağlandığı sembolik figürlerde yoğunlaşır. Yaşayabilmesi için her seferinde hatırlama figürlerine ihtiyaç hisseder. Kültürel bellek için gerçek değil hatırlanan önemlidir. Geçmişle bağlantı kurularak hatırlayan grubun kimliği temellendirilir. Grup, tarihini hatırlayarak ve kökenine ait hatırlama figürlerini belleğinde canlandırarak kimliğinden emin olur (Assmann, 2015, s. 60- 61).

Kültürel belleği oluşturan alanlar, binlerce yılın getirdiği ortak deneyim, beklenti ve eylem mekânlarından “sembolik anlam dünyası” yaratırlar. Bu dünya birleştirici ve bağlayıcı gücüyle güven ve dayanak sağlayarak insanları birbirine bağlar. Bu yapı, aynı zamanda, önemli deneyim ve anıları biçimlendirip canlı tutarak, ilerleme halindeki şimdiki zamanın ufkuna, bir başka zamanın görüntülerinin ve öykülerini

katarak ve böylece ümit verip anıları canlandırarak, dünle bugünü birleştirir (Assmann, 2015, s. 23).

Millet hayatımızın aşağı yukarı 700 yıllık bir dönemini içine alan Divan Edebiyatı bu zaman zarfında birçok sanatkâr yetiştirmiş, sayısız eser vermiş ve tarihteki yerini almıştır. Divan şiirinin içeriği başlangıçta İran şiirinin tesirinde iken, sonraları kendi kültürel değerlerimiz bir bir bu şiire girmiştir. Bunlar değer yargılarımız, kabullerimiz, inanmalarımız, alkış ve kargışlarımızdır. Biz bu çalışmada bireysel olandan toplumsal olana doğru bir sıralamayla bu değerlerin Koca Ragıp Paşa'nın şiirlerine nasıl yansıdığını göstermeye çalışacağız. Örnek beyit veya mısralar içerdikleri konu itibarıyla tasnif edilmiş ve açıklamaları yapılmıştır. Çalışmada kullanılan beyitler Hüseyin YORULMAZ'ın yayımladığı eserden alınmıştır. Beyitlerin altında veriler numaralar; ilgili eserdeki sayfa numaraları olup çizgiden sonraki numara ise o gazeldeki beyit numarasıdır.

1.Kültürel Bellek ve İnsan-ı Kamil Olma Yolunda Seyr ü Süluk

1.1.Acıyı Tatmayan Saadeti İdrâk Edemez

- a) Tâ olmaya zehrâbe-çeş-i firkatin âşık
Derk eyleyemez lezzet-i vuslat neye derler (96/6)
Ayrılığın zehirli suyunun tadına bakmayan âşık, kavuşmanın tadını bilemez.

Bilindiği gibi değer yargularımızdan biri de her şeyin zıttı ile birlikte bilindiği kanaatidir. Divan şiirinde çok işlenen ayrılık-vuslat ikileminin bir tezahürü...

- b) Yeksân bilen bahâr u hazânın bu gülşenin
Mânend-i serv kâmet-i ömrü dirâz olur (98/5)
Bu gül bahçesinin (dünya) baharını ve sonbaharını bir bilen kimse, ömrü servi gibi uzun (ve düzgün) olur.

Burada dünya gül bahçesine benzetilmiş ve dünyaya gelen kişinin de mütevazı olması gereği ve gurura kapılmanın doğru olmadığı vurgulanmıştır.

- c) Ser-geşte-i havâdis-i eyyâm iken yine
Çok keşti-i ümmîd havâsın arar bulur (102/5)
Günler ve olaylar çok hızlı devam etmesine rağmen (adeta baş döndürücü bir hızda ilerlerken) birçok ümit gemisi yine havasını (yolunu) bulur, ilerlemesine devam eder.

Şartlar ne kadar çetin olursa olsun, kıyamete kadar hayat devam edecektir. Bu vesile ile karamsar olmamak gerekir.

- d) Rûşenî peyrevidir tîregî-i eyyâmın
Akabinden erişir feyz-i sabah ahşâmın (130/2)
Akşamın hemen arkasından sabahın feyzinin, bereketinin gelmesi gibi, günlerin karanlığını arkasından gelen aydınlık takip eder.

Geçmedik gün yoktur, kara talih sonuna kadar kararıp kalmaz, sabrın sonu selamettir minvalindeki kabullerin şâirâne bir yorumu...

1.2. Alçak İnsanlar Yükseklerde...

Ola izzetde edânî vü e'âlî pâmâl

Anlamam neydüğünü bundaki sırr-ı hikmet (84/7)

Edânî (alçaklar)nin yüksek makamlarda, yüce (ulu, bir şeye daha çok layık) olanların ayaklar altında kalmalarındaki sırrı (hikmeti) anla(ya)mam.

Tabiatta bir dengenin olduğunu hepimiz kabul ederiz. Bu denge bazı sebeplerle bozulabilir ya da biz böyle algılarız. Bu da bize şaşkınlık verir.

1.3. Dünya Kavgasının Asıl Kaynağı: Para Pul

Kemâlinden değildir dâğ-ı ber-dil kimse kimseye

Medâr-ı hıkd ü kîn gavgâ-yı dînâr u diremdir hep (80/6)

Bir kimsenin değerine kırılması gönül yarasının kemalinden değildir, aksine dünyada oç almanın ve kin gütmenin dayanağı hep para ve pul kavgasıdır.

1.4. Dünya Rahat Yeri Değildir

a) Kûy-ı fenâya şevk ile pûyân olup gider

Gûyâ gelen bu dehre peşîmân olup gider (154/7)

Yokluk âlemine (bu dünyaya) gelen kişi geldiğine pişman olmuşçasına öbür dünyaya şevk ile koşarak gider.

Bu dünyayı âlem-i fenâ olarak kabul edenlerin bu dünyadan öteki dünyaya gidişi mutlaka sevinç ile olacaktır.

b) Olayım kayddan âzâde diyen kayda düşer

Deliden uslu haber nâle-i zincir verir (112/5)

Deliden akıllı haber almanın akıllıya zincir yemiş gibi acı verdiği gibi; endişe ve telaşın kurtulayım diye çabalamak kişiye tekrar bir telaşın içine iter.

1.5. Güzeli Her Göz Göremez:

a) Kelâl verdi temâşâ-yı hüsni zühhâda

Aceb mi kec-nazârâna getirse hâb kitâb (82/2)

Dünyadan elini eteğini çekmiş kimseye senin güzelliğini seyretmek utanç ve bıkkınlık verdi. Kitabın, eğri bakışlılara (hata arayanlara) uyku getirmesine şaşılmaz.

Divan şiiri algısında sevgilinin yüzü bir kitaba benzetilir, âşık dışında kalan insan tipleri de zâhîde ...

b) Harâbâtı görenler her biri bir hâletin söyler

Letâfet nakleder rindân u zâhid sıkletin söyler (104/1)

Meyhaneyi görenlerin her biri orasının başka bir özelliğini söyler; rind meşrep kişiler oranın tatlılığından, sofular da bir türlü ısınamadıkları meyhanenin sıkıcılığından, bunaltıcı havasından bahsederler.

İnsanoğlunun dünyaya bakışı farklı farklıdır. Bunun sebebi de meşreptir.

1.6. İlim: Önce Ahlâk Sonra Kitap

Sakin ki nüsha-i ahlâkın olmasın mağşuş
Olunca habtı verir âdeme azâb kitâb (82/6)

Sakin senin ahlâkının nüshası bir karışıklık göstermesin, eğrilik senin ahlâkında hiçbir zaman yer almasın. İnsanın yanılması (ne kadar çok olursa) kitap ona azap verir.

1.7. Kader, Hayr-Şer:

- a) Çün kim yed-i kudretle döner hayr ile şer
Besdir bilene tesliyet îmân-ı kader
Deryâda ne mikdârı olur hâr u hasın
Dünyâ için olmaz dil-i dânáda keder (152/2)

Dünyada hayır ve şer Allah'ın kudret eliyle döner ve bunu bilen kimselere kadere iman etmek teselli için yeterlidir. Akıllı, bilgili kimselerin gönlünde dünya için bir keder bulunmaz, çünkü deryada onun için çör-çöpün hiçbir değeri yoktur. Dünya için üzölmek akıllı adamın harcı değildir. Çünkü dünyadaki şeyler onun için denizdeki çör-çöp gibidir.

- b) Sû-be-sû sevk eyleyen hep sâik-i takdirdir
Kimsenin destinde yok Râgıb zimâm-ı ihtiyâr (154/5)

Ey Ragıb, seni oradan oraya durmadan sevk eden şey Allah'ın takdirdir. Kendi kaderine razı ol, yoksa bu kimsenin kendi elinde olan bir şey değildir.

1.8. Kanaat, Tevekkül

- a) Ne kasr-ı dilkeş-i gülşen ne sahn-ı bâğ ararız
Şu tengnâda hemân küşe-i ferâğ ararız (124/1)

Ne gül bahçesinin gönül çeken köşkünü, ne de bağ meydanını ararız. Bizim aradığımız tek şey, şu daracık dünya hapisanesinde her bir şeyi bırakıp çekilebileceğimiz köşeden başka bir şey değildir.

- b) Cihân âlâyışinden dest-şûy ol râhat istersen
Kanâat dâmenin elden bırakma nimet istersen (134/1)

Eğer rahat istersen dünya gösterişinden, tantanasından vazgeç, elini yu! Nimet istersen de (hiçbir zaman) kanaat ve tevekkül eteğini elden bırakma!

Kanaat ve tevekkül kâmil bir müminin asla vazgeçemeyeceği iki büyük hazinedir.

- c) Râgıbâ debdebe vü haşmet olandır nâdim
Sâlik-i râh-ı kanâatde peşimân olmaz (158/20)

Ey Ragıb, debdebe ve gösteriş içerisinde yaşayanlar eninde sonunda pişman olacaklardır. Kanaat ve tevekkül yolunun yolcuları ise hiçbir zaman pişman olmazlar.

1.9. Kısa, Öz Konuşmak

Bireysel hasletlerde de değerlendirilebilir bir özellik olan bu maddeyi bu başlık altında ele almayı uygun bulduk.

a) Olur dü harf ile işrâb-ı müdde'â kâbil
Kelâmı dūr u dūrâz etme Râgıbâ yetişir (116/7)
Ey Ragıb, sözü uzatma, yeter; eğer söylenecek bir sözün varsa iddia olunan maksadın karşısındaki kişiye anlatılması iki kelime ile de mümkündür.

b) Eğer maksûd eserse mısra-i berceste kâfidir
Aceb hayretdeyim ben Sedd-i İskender husûsunda (156/11)
Eğer kalıcı eser meydana getirmek istiyorsan, senin için vecize gibi söylenmiş mısra-i berceste kâfidir. Büyük İskender'in inşa ettirdiği Seddi gösterişli bir şekilde yaptırması konusunda hâlâ tuhaf bir şaşkınlık içerisindeyim.

1.10. Sabır: Bir Şey Zamanı Gelmişse Olur Ancak

İzdirâb-ı nâ-be-hengâm istemez tahsîl-i kâm
Mevki'inde bî-tekellûf kâr kendin gösterir (94/2)
Mutluluğu elde etmek için vakti gözetilmemiş yerli yersiz ıstırabın olmaması, acele ile hareket edilmemesi gerekir. Külfetsizce yapılan iş de ancak yerinde ve zamanında yapıldığında kendini gösterir.

Sabır her kilidi açan bir anahtardır (Es-sabrü miftahü'l-ferec).

1.11. Taklit: Ash Gören Taklide İtibar Etmez

Taklit, sosyal hayatta en çok başvurulan yollardan biridir, insana çok bir şey katmaz.

a) Ehl-i taklide müfid olmaz eger olsa da feyz
Gül-i tasvîre tarâvet nice versin şebnem (156/16)
Başkasını taklit etmekten başka bir özelliği olmayan mukallit kimselerde zaman zaman feyz işaretleri görsen de bunun ona bir faydası olmaz. Çiğ tanesi yapmacık güle nasıl tatlılık versin?

Hiç bir taklit aslının yerini tutamaz, zira “Hak geldi bâtıl zâil oldu.”

b) Biz hatt-ı dil-keş-i kalem-i sun'u görmüşüz
Hayrân-ı nakş-ı hâme-i Behzâd olur muyuz (158/19)
Biz Allah'ın elinde sanat kaleminin yazmış olduğu hattı görmüş kişileriz. Bunun yanında, büyük ressam Behzad'ın fırça darbeleriyle çizdiği resme hayranlık duymak yakışık alır mı?

Behzâd tarihte ünlü bir ressamdır. Cenab-ı Hakk'ın sanatını (Sâni'in sun'unu) anlayan, gören kimse başka şeylere itibar etmez.

1.12. Yasak

Toplumda kabul gören değerlerin yanında yasaklanan veya men edilen birçok mesele de vardır. Fakat konulan bazı yasaklar insanı tahrik eder:

Menâff-i edebdir her talebde şive-i ibrâm
Anınçün cilve-gerdir suret-i nehy üzre matlablar (90/2)

Her istek karşısında zorlamayla yapılan naz ve edâ, edebe aykırıdır. Onun için nefsin arzu ettiği yasak şeyler karşısındaki istekler, insana daha gösterişli görünür (Yasak olmasa cilveger olmaz.).

Yasaklar cazibeyi de beraberinde getirmektedir.

1.13.Yokluk Diyarı (Mülk-i ‘Adem)

Görmedik hiç peşimân olup ‘avdet edeni
Anlanır kim var imiş mülk-i ‘ademde râhat (84)

Yokluk ülkesinde öyle bir rahatlık olduğu anlaşılıyor ki gidenlerden (oraya göçenlerden) hiç geri döneni görmedik.

Hüsn-i ta’lille ölümü kabullenme...

1.14. Sîret-Sûret, Zâhir-Bâtın:

a) Sîrete eyle nazar sûrete bakma Râgıb
Düşme dâm-ı galat-endâzına her endâmın (130/7)
Ey Ragıb, bir kimsenin sakın görünüşüne aldanma, sen asıl içe bak! Salına salına yürüyen her sevgilinin yanılıcı salınışının tuzağına da düşme!

b) Libâs-ı nev-be-nevle ey olan ârâyîşe mâil
Kemâlinden haber ver kimse senden ihtişâm almaz (128/6)
Ey yeni yeni elbiselerle gösterişe meyilli olan kişi, sen bilgi ve olgunluğundan haber ver, kimse senin görünüşüne bakarak ihtişamına hayran kalmaz.

Hiç kimse senden ihtişam almaz.

c) Şâyeste-i kabâ-yı zer-ender-zer-i nigâr
Âyîne-i felekde bir endâmı görmedik (132/6)
Felek aynasında, güzellerin altın işlemeli elbisesine layık endâm ile yürüyen boylu poslu bir güzel görmedik gitti.

Birçok süslü elbise gördük içinde insan yok.

d) Mâye-i feyz verir revnakı zînet vermez
Zîver-i cevher ile rûşen olur mu kandil (138/4)
Revnakı, asıl gösterişi veren feyiz ve bereketin mayasıdır, süs değil; kandili ne kadar mücevherle süslersen süsle ona yakıcı özelliğini kazandırmazsan asla ışık vermez.

e) Olur mu neşve-i sûrî vü mânevî hem-dem
Tahammül eyleyemez meclis-i şarâba kitâb (82/3)
Görünüşte neşe sahibi olanlarla manada neşe sahibi olanlar hiç aynı yerde bulunur mu? Kitab, şarab meclisine tahammül eyleyemez.

Kur’an’da içki yasaklanmıştır.

f) Pest fitratlara ziynet ile rif’ât gelmez (160/3)
Kişiliğinde zafiyet bulunan alçak yaradılışlı kimselerin süslenmesi ve gösterişli elbiseler giymesi onların şahsiyetine herhangi bir üstünlük vermez.

2. Beşerî Hasletler

2.1. Olumlu Hasletler

2.1.2. İhlâs

- a) Anlanır kâsî-ticaret ile cünbişlerden
Sandın ey hâce meğer Kâbeyi sen hân-ı Halîl (138/2)
Hareketlerden ticâret niyeti olduğu anlaşılıyor. Ey hoca, sen Kâbe'yi Hazret-i İbrâhim'in hanı mı sandın? (Kâbe'ye gidiyorsan ticârî amaçla gitme, orası alış- veriş yapılacak bir han değil Allah'ın evidir.)
- b) Tûşe-i râh-ı taleb eyler isen ihlâsı
Hızır u rehber arama avn-ı Hudâ'dan gayrı (148/4)
Eğer doğruluğu, ihlâsı (kalp temizliği) istek yolunun azığı olarak alırsan, artık Allah'ın yardımından başka Hızır ve yol gösterici arama!

2.1.3. İnsan Muktedâ Olmalı

Râgıp Paşa'ya göre “doğruluk” gibi sağlam bir dayanak yoktur. İnsan kayıtsız şartsız başkalarına uyan (muktedî) değil; kendisine uyulan, örnek alınan (muktedâ) bir kişiliğe sahip olmalıdır:

“Olmaz elde istikâmet-veş asâ-yı âhenîn
Peyrev-i bî-dest ü pâ olma merd-i kâmil ol”

2.1.4. Yumuşak Dil

O tünd-hû gözle arz-ı müdde'â olamaz
Eger olursa da tabîr-i âşînâ olamaz (126/2)
O sert huylu, katı tabiatlı gözle herhangi bir iddia ortaya konamaz, tebliğ yapılamaz; eğer yapılırsa da bizim bildiğimiz bir tebliğ olamaz.

2.1.5. Yiğitlik

Râgıp semend-i nefis-i Harûnun zebûn eden
Bu arsada şehâmet ile yekke-tâz olur (98/7)
Ey Ragıp, bu yeryüzü içinde inatçı nefsin atını güçsüz ve zayıf bırakan cesâret ile gerçek yiğitliktir.

2.2. Olumsuz Hasletler

2.1.1. Cimrilik

- a) Her ne rütbe dest-peymâ-yı taleb bî-tâb olur
Genc-i istiğnâ-güzînân ol kadar râhatlenir (92/2)
Hangi makam ve mevkiye olursa olsun insanoğlunun eli talebe cevap vermede yorulur ve cimrileşmeye başlar. Oysa istiğna sahibi olan seçkin insanlar (tok gözlüler) oldukça rahatlırlar.
- b) Kâse-i lebrîz fâğfür olsa vermez sadâ
Servet efzâyiş bulunca ağniyâ hissetlenir (92/5)

Ağzına kadar dolu kâsenin, kâfurdan bile yapılmış olsa, ses vermediği gibi; malı mülkü artmış, çoğalmış kişiler de o derece cimrileşmeye başlar.

Fakir ve orta halli olanların sadaka vermesi zenginlere göre daha kolaydır.

2.1.2. Fazla Uyku ve Yemek:

a) Ne bilir lezzet-i kemâli nedir
Her kimin fikri hord u hâb ileidir (100/6)
Tek düşüncesi, işi gücü yemek ve uyumak olan bir kimse olgunluk lezzetinin nasıl bir şey olduğunu nereden bilsin? O kimse insanı olgunlaştıran asıl lezzetten mahrumdur.

b) Tecellî neş'esin ehl-i şikem idrâk kâbil mi
Behişt andıkça zâhid ekl ü şürbün lezzetin söyler (104/3)
Dünyaya midesinden bağlı kimselerin tecellî neşesini anlaması mümkün mü? Dünyadan elini eteğini çekmiş olan zahit cenneti ve cennet nimetlerini andıkça mütemadiyen oradaki yeme ve içmenin lezzetini söyler durur.

2.1.3. Hased

Yine hem-cinsi eder âdeme Râgıb hasedi
Reşk eder mi sana kimse vüzerâdan gayrı (148/7)
Ey Ragıb, insana yine hem-cinsi haset eder, onu meslektaşları kıskanır. Seni (başarılarından dolayı çekemeyen) vezirlerden başkası kıskanır mı sanıyorsun?

2.1.4. Hırs: Bir Şeyi Çok İstemek

a) İbrâm olamaz visâle bâ'is
Tasdi'in eder melâle bâ'is (88/1)
Can sıkacak derecede bir şeyin üzerine düşmek o şeye kavuşmak için yeter sebep değildir; öyle ki bunda ısrar edilirse zamanla baş ağrıtır ve bıkmılığa neden olur.

b) Âzâdegân-ı kayd-ı emel ser-firâz olur
Nâz eylesin sipihre o kim bî-niyâz olur (98/1)
İstek bağından kurtulanların başı yüksektir. Onun güneşe yalvarmasız olmasından dolayı nazlanması daha uygundur. Yani niyatsız olan güneşe naz edebilir, bu, emel bağından uzak olanın başının yükselmesine benzer.

c) Emeli ızdırâb eder efzûn
Kuvvet-i rişte pîç ü tâb ileidir (100/5)
Sıkıntı ve acı çekmek bir şeye karşı duyulan istek ve arzuyu artırır. Bağlanmanın kuvveti de işte bu çekilen sıkıntı ve acı ileidir.

d) Olmuş ya olmamış mey-i berrâk u câmi sâf
Rindân hemîşe kendi safâsın arar bulur (102/4)
Saf şarap ve temiz kadeh ister olsun ister olmasın, dünyayı hiçe sayanlar, yani rind meşrepliler kendi safasını, mutluluğunu her zaman arar bulur.

e) Râgıb u tâlib de olsam hırs u hâhiş eylemem

Çün değil hergiz husûl-i matlabım matlab bana (78/5)

Beğenip istesem de aşırı istek ve ziyâdesiyle hırs sahibi değilim. Çünkü sadece arzularımın ortaya çıkması asla benim biricik isteğim değildir.

f) Sûretde eger Râgıbız ammâ ki cihâna

Fehm eylemedik ma'nî-i râğbet neye derler (96/7)

Görünüşte Rağıbız (yani ismimiz 'rağbet eden' anlamına geliyor), ancak dünyaya rağbet ve yönelmenin manası nedir, şu yaşa geldiğimiz halde bir türlü kavrayamadık gitti.

2.1.5. İntikam

a) Düşmenden intikâm gibi var mı bir safâ

Râgıb bu zevke âh mürüvvet komaz seni (146/5)

Yeri geldiğinde ve fırsat düştüğünde düşmandan öc ve intikam almak gibi bir mutluluk daha düşünülemez. Âh Rağıb, bu zevke seni yiğitliğin bırakmaz ki!

b) Muzaffer vakt-i fırsatta adûdan intikâm almaz

Mürüvvet-mend olan nâ-kâmî-i düşmenle kâm almaz (128/1)

Galib olan, eline geçtiği zaman düşmandan öfke ve hincını almaya kalkışmaz ve insan olan da düşmanın mutsuzluğuna sevinmez.

Burada yeri gelmişken bazı hadisleri zikretmekte fayda vardır:

4281 - İbnu Mes'ud radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün):"Siz aranızda kimi pehlivan addedersiniz?" diye sordu. Ashab (r.a):"Erkeklerin yenmeye muvaffak olamadığı kimseyi!" dediler. Resûlullah (s.a.v): "Hayır, dedi, gerçek pehlivan öfkelenmediği zaman nefesine hakim olabilen kimsedir." Müslim, Birr 106, (2608); Ebu Davud, Edeb 3, (4779).

4282 - Hz. Ebu Hüreyre (ra) anlatıyor: "Resûlullah (as) vesselâm buyurdular ki: "Kuvvetli kimse, (güneşte hasmını yenen) pehlivan değildir. Hakiki kuvvetli, öfkelenmediği zaman nefisini yenen kimsedir." Buhari, Edeb 76, Müslim, Birr 107, (2760); Muvatta, Hüsnü'l-Halk 12, (2, 906).

2.1.6. Kabahati Kendinde Ara(ma)mak:

a) Emelden olduğumuz böyle dûr bizdendir

Değil felekde rehâvet kusûr bizdendir (106/1)

İstek ve arzudan oluşumuz kendimizdendir. Felekte boş yere rehâvet (tembellik) aramayalım, kusur bizimdir (Çalışmadan hiçbir şey elde edilmez).

Burada Nev'î'nin şu beyitini hatırlamakta fayda vardır:

Belâ dildendir ol didâr elinden dâdımız yoktur

Gönüldendir şikâyet kimseden feryâdımız yoktur

Yine bu doğrultuda şu ayetler zikredilebilir: “Sana ne iyilik gelirse Allah’tandır. Sana ne kötülük gelirse senin kendindedir” (Nisa 79)².

Ne denlü zerre gibi bi-vücûd isek de yine
Şûr-ı kârhânede nakş-ı zuhur bizdendir (106/4)

Her ne kadar zerre kadar varlığımız yoksa da, (dünya) atölyesinin kargaşası içinde görünen bütün bu nakışlar, ortaya çıkan işler hep bize aittir.

- b) Efendi ta’n edenin akli var mı Mecnûn’a
Gürûh-ı ehl-i hevâ içre bir mi bin deli var (154/6)

Efendi Leylâ’ya aşkıdan dolayı deliren Mecnûn’u ayıplayan kimsenin aklına şaşarım; kendi nefsinin akıntısına kapılıp giden heva ehli kimselerin arasında bir değil bin deli vardır.

2.1.7. Makam-Mevki Sevdası

- a) Künc-i ferâğa gerçi ki himmet komaz seni
Sevdâ-yı câha düşme ki râhat komaz seni

Makam mevki sevdasının insanı rahat bırakmadığı gibi bir köşeye çekilmek gibi bir arzuya düşme zira sende olan hamiyet duygusu seni rahat bırakmaz.

Bazı insanlar vardır ki makamla şereflenir; oysa aslolan makamı şereflelendirmektir. Nitekim eskiler “şerefü’l-mekân bi’l- mekân” demişlerdir (Mekânın şerefi oturandan ileri gelir).

- b) Binâsı devlet ü câhın tedâvül üzre iken
Tehâlûk-i ukalâ bunda cây-ı hayretidir (110/4)

Eskiden beri devlet ve makam elden ele dolaşırken, akıl sahibi insanların bunun için can atması (ona ulaşmak uğruna her şeyi göze almaları) hayrete şayan bir durumdur.

2.1.8. Riyâ:

- a) Hakikat ehline çesbân değil libâs-ı riyâ
Yakışdırırsa dahî müste’ârdır gûyâ (74/2)

Gönül gözü açık olanlara riyâ elbisesini giymek asla yakışmaz. Eğer onlar kendilerine bunu yakıştırsalar bile üzerlerinde eğreti olarak durur.

İkiyüzlülük hiçbir insana yakışmaz, hele gönül ehli kişilere hiç yakışmaz, yapmak zorunda kalsalar da eğreti durmaktan ileri gitmez.

- b) Râgıb müdâheneyle riyâdır zamânede
Dünyâyı sanma cevri ü sitemdir harâb eden (142/8)

Ey Râgıb, dünyayı mahveden şeyin sakın zulüm ve sitem olduğunu zannetme! Dünyayı asıl mahveden bunlar değil, insanların çoğunun karakterine sinmiş ikiyüzlülük ve dalkavukluk hastalığıdır.

² Ayrıca bk. Âl-i İmran 165, Şûrâ 30.

2.1.9. Sadece Halkı Memnun Etmek:

Ben fakîri etme tek memnun-ı ebnâ-yı zamân
Hâsil etmezsen değil gam matlabım bana (78/2)

Ey Allah'ım! Ben fakîri yalnızca zamane insanların hoşnut olduğu kimselerden etme! Yarabbi, bu dileğimi kabul etmezsen dahi bu benim için gam değildir.

2.3. Diğerleri

2.3.1. Düşünce

Olmadım reh-yâb ser-i kâkül-i ham-der-hamın
Çok kilîd-i müşkili etdim küşâd endîşede (144/4)

Çok müşkül için kilidini düşünerek açma yolunu bulduğum halde kıvrım kıvrım kâkülünün ucunu izleyerek bir türlü bulamadım veya düşüncede pek çok işin kilidini açtım, fakat o büküm büküm saçının ucuna giden yolu bulamadım.

İnsan müşküllerini düşünerek halledebilir. Fakat aşka düşen kişinin aklı yârin saçlarına takılınca bu müşküller çözülmek yerine daha da karmaşık bir hal almaktadır.

2.3.2. Tabiat, Tıynet

- a) Nâdir bulunur tıynet-i kâmilde kusûr
Kem-mâyeden eyler ne kim eylerse zuhur

İkbâl ise rûze ile tagayyür gelmez
Mest olsa da habt eylemez erbâb-ı şu'ûr (150/1)

Olgun kimselerde eksiklik ve kusur çok az bulunur. Her ne kötülük ortaya çıkarsa mayası ve tıyenti bozuk olan kimselerden zuhûr eyler. İkbâl ve arzu ise oruçla bozulmaz; şuurlu, akıllı kimseler sarhoş olsalar dahi yanlışlığa düşmezler.

- b) Elbetde bir mehin olur âvâresi dilin
Hiç kendi hâline bu tabî'at komaz seni (146/4)

Elbette gönlün bir gün bir ay yüzünün avaresi olur. Bu tabiatın, bu huyun seni kendi haline bırakacağımı mı sanıyorsun?

- c) Tıynetinde her kimin olmaz hamîr-i ma'rifet
Olsa da sûretde âdem farkı yok nesnâsdan (156/13)

Kimin tıynetinde marifet ve irfan hamuru yoksa o kişinin görünüşte insan olsa bile, aslında "yarısı insan, tek elli ve tek ayaklı olup sıçrayarak yürüyen efsanevî bir hayvan" olan nesnâsdan farkı yoktur.

İrfan ve marifet sezgi ile alakalı kavramlar. Allah bazı insanların bu yönünü üstün yaratmıştır. Kâmil bir insandan beklenen de bu meziyetlerdir.

- d) Kimin ki cevheri sâf olsa ayb-bîn olmaz (160/8)

Mayası saf ve temiz olan şahsiyetli bir kimse başkasının ayıbını gözetmez. "Ellerin ayıbını gözleme gardaş" diyen insanlar boş bir şey dememişlerdir.

2.3.4. Tek Dost: Kitap

Çünkü yokdur enîs-i hücre-i gam
Râgıbâ sohbetim kitâb iledir (100/8)

Ey Ragıb, gam köşesinin dostu olmadığından ben sohbetimi kitapla yapmaktayım. Yani kitaptan başka konuşacak hiç kimsem yok.

Yalnızlığın en kuvvetli ilaçlarından biri kitaptır.

3. Hikmetli Sözler ve Atasözleri

3.1. Arayan Bulur

a) Mahbûb ararsa tünd edâsın arar bulur

Müşkil-pesend aşk belâsın arar bulur (102/1)

Sevgili, katı tavırlı birini ararsa, arar bulur; müşkil-pesend (herhangi bir şeyi kolay beğenemeyen) kişi, aşk belasını arar bulur.

Yeryüzünde her isteyen aradığı her şeyi bulur. Meşhur sözde olduğu gibi arayan Mevlâsını da bulur, belasını da. Çünkü “Talebenâ vecedenâ”, “kulum iste vereyim” düsturunca, kulların talebi doğrultusunda yaratılış elan devam etmektedir.

b) Geh deyr ü gâh Ka’be gehî Sûmenatda

Hak-cûy kande olsa Hudâsın arar bulur (102/2)

Hakkı arayan kişi, Cenab-ı Hakk’ı her nerede ararsa orada bulur; bazen kilisede, bazen Ka’be’de, bazen de put-hânede...

3.2. Âyinesi İştir Kişinin

Var ise bir hünerin arz ile isbât eyle

Olamaz mahz-ı mübâhât bu da’vâya delil (138/3)

Bir marîfetin varsa, bir hüner sahibi isen, onu ortaya koyarak ispat etmelisin. Yoksa kuru kuruya benim şöyle marîfetim var, ben şu kadar ustayım gibi kuru iddialar bunu ispat etmez.

İnsanlar, gerek günlük hayatta gerekse başka ortamlarda sık sık hüner sahibi olduklarını iddia ederler. Buna divan şiirinde de rastlıyoruz. Âşık olmadığı halde âşıklık iddiasında bulunan kişilere (rakip) müddeî deniyor ki sevimsiz bir tiptir, âşığın başına bela olmuştur.

3.3. Duruma Uygun Davranmak

Muvâfıkdır yine elbet mizâca şîve-i hikmet

Tabîbin olsa da kizbi marîzin sıhhatin söyler (104/6)

Hekimliğin usulü (şîve-i hikmet) mizaca tabiatıyla uygun olmalıdır. Doktor yalan söylerse de hastaya iyi olduğunu söyleyerek yalan söyler.

Bilgece davranmak yaratılışa uygundur. Hekimliğin yalanının hastaya sağlık kazandırdığını söylemektedir.

3.4. Dünya Pazarında Her Metain Bir Alıcısı Var

Her metâ'ın bir revâcı var bu bender-gâhda
Geh tahammül geh niyâz u gâh istiğnâ yürür (108/6)

Yeryüzünde her malın bir alıcısının, geçerli olduğu bir yerin olduğu gibi (yar karşısında) bazen tahammül, bazen yalvarma, bazen de istiğna geçerli akçedir.

Aşk derdinin hatta kara sevdanın başlıca tedavi yollarından biri tahammüldür. Sevgiliye katlanmayan asla vuslata eremez. Her ne kadar burada yalvarma ve ihtiyaçsızlık buna bir alternatif olarak gösterilmiş olsa bile asıl geçerli olan tahammüldür.

3.5. Düşmanın Kötü Sözü Senin İyiliğine Delildir

Münkeşif olmadadır zıddı ile çün eşya
Ta'n-ı a'dâ gibi Râgıb olamaz zıkr-i cemîl (138/7)

Yeryüzünde her şey zıttı ile birlikte yaratılmıştır ve onunla bilinebilmektedir. Ey Râgıb, düşmanlarının seni ayıplaması, taşlaması da senin için iyi bir anılma vesilesidir.

3.6. Düşünce Dert Sonucu Ortaya Çıkar

Pîç ü tâb-ı sîneden efkâr kendin gösterir
Cevher-i âyîneden jengâr kendin gösterir (94/1)

Yıprandıktan sonra aynanın aslında (kimyasal yapısında) olan pasın kendini göstermesi gibi yürek sıkıntıya düşünce efkâr da kendini gösterir. İnsan yüreği bir ayna gibidir. İnsanın yaşadıkları onda bir bir kendini gösterir. Yalnız doğru okuyucusunu bulmak gerekir.

3.7. Gece ve Gündüzün Ardı Sıra Gelmesindeki Hikmet

Medâr-ı leyl ü nehârı abes hayâl etme
Ya şâm-ı vuslat-ı âşık ya subh-ı hasretidir (110/3)

Gece ve gündüzün arka arkaya gelmesinde şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü o zaman âşık için ya vuslat akşamı ya da hasretle dolu bir sabahdır. Yani ân gecesi gündüzü yoktur; her anı aynıdır.

3.8. Hac Ticaret Yeri Değildir

Anlanır kasd-ı ticâret ile cünbişlerden
Sandın ey hâce meğer Ka'be'yi sen hân-ı Halil (138/2)

Hareketler(in)den ticâret niyeti olduğu anlaşılıyor. Ey hoca, sen Kâbe'yi Hazret-i İbrahim'in sofrası mı sandın? (Kâbe'ye gidiyorsan ticâri amaçla gitme, orası alış-veriş yapılacak bir han veya yiyip içilen sofraya değil, Allah'ın evidir).

İbadetlerde asıl olan Allah rızası olmalıdır. Maksatlı olan ibadetlerin kula bâtinî bir faydası olmaz.

3.9. Hakikat Yolunun Başı: Mecaz

- a) Sâlik pil-i hevâdan eder ibtidâ güzer
Âhir reh-i hakîkate mebde mecâz olur (98/6)

Bu yola giren ilk önce heva ve hevesinin ökçesinden geri döner, uzaklaşır; ancak bundan sonra hakikatin yoluna mecazda başlangıç olur.

- b) Pül-i mecâz-ı fenâdan hakikate ey dil
Olursa senden icâzet ubûr bizdendir (106/3)
Ey gönül, fena (yokluk) yolunun mecâzî köprüsünden geçip hakikate (Hakka) ulaşmak için senden izin olursa geçmek de bize düşer.

3.10. Minnet Yüğü Gam Yüğünden Ağırdır

- a) Çekerim kûh-ı girân-ı gamı Kâf olsa velî
Tâk eder tâkatimi zerrece bâr-ı minnet (84/6)
Üzüntü ve kederin dağ gibi ağır yükünü Kaf Dağı kadar dahi olsa çekerim. Ancak minnet yükünün zerre kadarına bile tahammül edemem, o benim gücümü yerle bir eder.

- b) Gören ham-geşte kadd-i mâhı mihrin imtinânından
Değil deryüze erbâb-ı keremden zerre vâm almaz

Nice memnûn-ı dest-âvîz-i lutf olsun tabiat kim
Hayâl-i imtinân eyler ehibbâdan selâm almaz (128/4-5)
Güneşe minnet etmekten ayın iki büklüm olduğunu gören kimse, dilencilik yaparak kerem sahiplerinden zerre kadar borç almaya kalkışmaz.

Benim şair tabiatım, o lütfâ elini açıp dilenmekten nasıl memnun olsun, minnet altında kalma düşüncesiyle dostlardan selam bile almaya tenezzül etmez.

- c) Tahammül edemez bâr-ı girân-ı minnete insan
Çekenler har-menişdir hâric-i tavk-ı beşer çekmiş (156/18)
İnsanın minnetin ağır yüküne katlanması çok zordur. Eğer bu ağır yüke gerçekten katlanan varsa, bu onun ya insan gücünün fevkinde ve dışında bir gücü olduğunu gösterir, ya da eşek tabiatlı olduğunu.

3.11. Nefes Sayılıdır

- Olma gâfil havâyâ sarf etme
Nakd-i enfâsı bil hisâb iledir (100/7)
Bedavaya alıp verdiğin nefeslerin kıymetinin mutlaka bir hesap ile kayıtlı olduğunu bil, gâfil olma ve zamanını boşu boşuna harcama!

3.12. Olgun İnsanlara Dostlarının Yaptığı Yanlıklar Ağır Gelir

- Evzâ-ı nâ-mülâyim-i ahhâb ola meğer
Ehl-i kemâle çarh değildir azâb eden (142/3)
Ehl-i kemâle (olgun kimseler) hayattan bezdirecek kadar azap eden felek (talih) değildir. Boş yere feleği suçlayıp durmayalım. Onlar için asıl azap, dostların hiç ummadıkları üzücü ve uygun olmayan hareketleridir.

Olgun insanları düşmanın sillesi değil dostun gülü incitir. Burada dostun gülünden ziyade tegafülü vurgulanmaktadır.

3.13. Yolunda Giden Yorulmaz

Giden yolunda yorulmaz meseldir evvelden
Hiç istikâmete mânend bir asâ olamaz (126/5)
*Eskiden beri söylendiği gibi, doğru bildiği yolda mesafe alan kimse yolculuğu
boyunca yorulmak nedir bilmez ve hiç doğru yola benzer bir değnek bulunmaz.*

3.14. Altın Semer De Vurulsa Eşek Yine Eşektir

Ederdi sûret-i dünyâyı âdem pûşîş-i dîbâ
Eger pâlân-ı zerdûz ile esb olsaydı merkebler (90/8)
*Eşekler, sırtlarına vurulan altın işlemeli semerlerle at haline gelselerdi,
insanoğlu yeryüzünü pahalı kumaşlarla kaplardı.*

Hiçbir şey aslını inkâr etmez. Ne yaparsanız yapın onun aslını
değiştiremezsiniz. Eğer bir şeyin aslını değiştirmeye kalkarsanız o zaman karşınıza
önüne geçemeyeceğiniz durumlar çıkabilir.

3.15. Mum Dibine Işık Vermez

Misâl-i şem' zîr-i pâyin etmez pertevin rûşen
Aceb mi dûr olursa feyz-i lütfundan mukarrebler (90/5)
*Mum dibine ışık vermediği gibi senin parlaklığın da ayağının altını
aydınlatmaz. Aynen mum gibi, sana yakın olanlar lütfunun bereketinden mahrum olsa
bunda şaşılacak ne var?*

Sonuç

Koca Râgıp Paşa büyük bir şair olmanın yanında önemli bir devlet adamıdır.
Râgıp Paşa, Osmanlı devletinin duraklama döneminden çöküş dönemine geçtiği yıllarda
veziriazamlık yapmış bir devlet adamıdır. Böyle zor bir dönemde üstlendiği ağır
sorumluluk, Paşayı zaman zaman çaresizliğe düşürmüş, evinden ve hizmet aşkından
soğutarak dervişliğe yöneltmiştir.

Râgıp Paşa'nın şiirlerini okurken insan kendini meselelerin arka plânına nüfûz
etmeye çalışan, doğruluğu rehber edinmiş ilim irfân sahibi bilge bir zatın huzurunda
hissediyor.

Râgıp Paşa bir beytinde ilim irfanın önemini vurgularken bir başka beytinde de
sahip olduğu değerlerden şikâyet ederek ilim irfan yüzünden çektiği sıkıntıların
benzerini cümle âlem toplansa kendisine yaşatamayacağını söyler:

“Bir yere gelse cihân eylemez idi hergîz
Râgıbâ ilm ü hüner kim bana bir iş itti.”

Ömrünü, ilim irfân tahsil ederek devlet ve millete hizmet etmeye adanmış olmasına rağmen Koca Râgıp Paşa'nın: "Diğer isteklerimi kabul etmesen de üzülmem, tek zamane insanı benden memnun olmasın yeter" diye Allah'a yalvarışı, üzerinde önemle durulması gereken bir meseledir:

"Ben fakîri itme tek memnûn-ı ebnâ-yı zamân
Hâsıl itmezsen değil gam matlabım yâ Rab bana."

Menfaati olmadan kimsenin kimseyi alkışlamayacağını bütün herkesin bilmesi lazım. Râgıp Paşa'nın en çok nefret ettiği şey şüphesiz minnettir. Öyle ki gün gelip başa kakılabileceği endişesiyle dostların selâmını almaktan bile çekinir:

"Nice memnûn-ı dest-âvîz-i lutf olsun tabîat kim
Hayâl-i itminân eyler ehibbâdan selâm almaz."

Yukarıdaki beyitlerde gördüğümüz gibi Râgıp Paşa'ya göre "doğruluk" gibi sağlam bir dayanak yoktur. İnsan kayıtsız şartsız başkalarına uyan (muktedî) değil; uyulan, örnek alınan (muktedâ) bir kişiliğe sahip olmalıdır. Şair, mayasında irfan olmayan kişinin insan sûretinde yaratılmış olsa bile maymundan farkı olmayacağını ifade eder.

Koca Ragıp Paşa'nın beyitlerinde tespit ettiğimiz kültürel bellek unsurlarını başlıca üç grupta topladık. Bunlar Kültürel Bellek ve İnsan-ı Kamil Olma Yolunda Seyr ü Süluk, Beşerî Hasletler, Hikmetli Sözler ve Atasözleridir. Bunlar sosyal hayatta her insanın muhatap olacağı değer yargılarının şiire yansımış halledir ya da şiirle ifadesidir.

Milletin kültürel belleğinde çoktan yerini almış olan Koca Râgıp Paşa'ya vefâtının 250. yıl dönümünde rahmetler diliyoruz.

Kaynaklar

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, (1993), haz.: Ali Özek-Hayrettin Karaman- Ali Turgut-Mustafa-Çağrı- İbrahim Kâfi Dönmez- Sadrettin Gümüş, TDV Yay., Ankara.

Assmann, J, (2015), *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, (çev: Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kutluer, İ, (2005), Mistisizm mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul.

Yorulmaz, H. (1998).*Koca Ragıp Paşa*, Kültür Bak. Yay. Ankara.

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 4, 2016, Sayfa 177-194